

– визначення оптимального співвідношення між обсягом фінансування фундаментальних, прикладних досліджень та розробок на основі запровадження оцінки результативності науково-дослідної діяльності по секторах науки та розпорядниках бюджетних коштів;

– розширення державно-приватного партнерства у сфері науки та інновацій з метою підвищення зацікавленості бізнесу щодо вкладання фінансових ресурсів та його відповідальності за ефективне використання інвестицій;

– оптимізація складу державних цільових програм у напрямку укрупнення програм та збільшення у обсягах їх фінансування частки науково-технічних програм та наукових частин програм розвитку секторів економіки до 40–50%.

У довгостроковій перспективі параметри якості, конкурентоспроможності продукції та технологічного рівня будуть ключовими для забезпечення економічного зростання на якісній основі. З цих позицій головні пріоритети державної економічної політики повинні зміститися у бік структурної та інституційної модернізації економіки України, спрямованої на підвищення її спроможності розвивати і впроваджувати технологічні інновації та забезпечувати функціонування складних науково-технологічних систем, стратегічно важливих з точки зору життєзабезпечення суспільства і підтримання національної безпеки.

Література

1. Статистичні матеріали офіційного сайту Національного банку України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Statist/index_DEBT.htm

2. Michael E. Porter, Klaus Schwab The Global Competitiveness Report 2008–2009. World Economic Forum. Geneva / Switzerland [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm>

3. Klaus Schwab The Global Competitiveness Report 2010–2011. World Economic Forum. Geneva / Switzerland [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf.

4. Звіт про конкурентоспроможність України 2010 України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.feg.org.ua/docs/Competitiveness_report_2010_ua.pdf.

5. Шумська С.С. Фінансовий ринок України у світлі Індексу Глобальної Конкурентоспроможності / С.С. Шумська // Економіка і прогнозування. – №4. – 2008. – С. 97–108.

6. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізації та викликів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>.

I.A. КАРАБАЗА,
к.е.н., Криворізький економічний інститут

Макроекономічні причини невизначеності на світовому ринку залізорудної сировини

Розглянуто чинники, що гальмували темпи зростання реального споживання прокату в розвинених країнах у попередніх роках, встановлено передумови і наслідки сповільнення темпів економічного зростання в різних країнах та скорочення виробництва у залізорудній промисловості та суміжних галузях. Виявлено та обґрунтовано основні макроекономічні ризики, що обумовили тенденції на світовому ринку залізорудної продукції в 2009–2011 роках; визначено специфічні ризики, які впливають на позиції українських виробників залізорудної продукції на світовому ринку.

Ключові слова: господарські ризики, залізорудна сировина, світовий ринок, причини ризиків, криза, міжнародна економічна діяльність.

Рассмотрены факторы, тормозящие темпы роста реального потребления проката в предыдущих годах, установлены предпосылки и последствия замедления темпов экономического роста в разных странах, а также сокращения производства в железорудной промышленности и смежных отраслях. Выявлены и обоснованы ос-

новные макроэкономические риски, которые обусловили тенденции на мировом рынке железорудной продукции в 2009–2011 годах; определены специфические риски, влияющие на позиции украинских производителей железорудной продукции на мировом рынке.

Ключевые слова: хозяйственные риски, железорудное сырье, мировой рынок, причины рисков, кризис, международная экономическая деятельность.

We consider the factors that hindered the growth of real consumption of rolled products in developed countries in previous years, set the preconditions and effects of slower economic growth in different countries, and reduce production in iron ore industry and related fields. And found justifications main macroeconomic risks that led to trends in the world market of iron ore products in the 2009–2011; identified specific risks which affect the position of Ukrainian producers of iron ore products in the global market.

Keywords: economic risks, iron ore, the world market, the causes of risk, crisis, international economic activity.

Постановка проблеми. Підприємництво нерозривно пов'язано із ризиками, властивими всім без виключенням сферам діяльності компанії, – виробничій, маркетинговій, фінансовій тощо. Сучасна парадигма щодо управління підприємством ґрунтується на системному, комплексному та ситуаційному підходах до мінімізації ризиків. Повністю позбавитися від впливу чинника невизначеності і ризиків нездійснено, виникає потреба приймати відповідні заходи, що управляють, з метою відбору раціональних альтернатив ризику, як одній з найскладніших категорій, пов'язаних із результативністю господарської діяльності. Природа ринкового ризику характеризується через взаємозв'язок ризику та прибутку, проблема зв'язків цих категорій – одна з основних у виробничо-господарській діяльності підприємств.

Кризові явища тією чи іншою мірою зачепили практично всі країни – світових лідерів гірничо-металургійного виробництва, однак масштаб і наслідки кризи різні. Найбільше постраждала металургійна промисловість України (найбільше у світі падіння виробництва в четвертому кварталі 2008 року – 37% порівняно з липнем цього ж року), Туреччини (21%), Росії (15%), Китаю (13,7%), США (13,3%), тобто тих країн, в яких металургія працювала зі значною орієнтацією на експорт. Відповідно суттєво постраждало і виробництво залізорудної продукції, попит на яку є похідним від попиту на метал.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженням причин виникнення ризиків на світовому ринку залізорудної продукції займаються вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема значний внесок у розробку проблеми дослідження та мінімізації ринкових ризиків підприємств-виробників залізорудної продукції зробили: І. Жигір, В. Опарін, В. Шимкович та інші. Аналіз наукових джерел з проблем дослідження причин ринкових ризиків підприємств на світовому ринку залізорудної продукції свідчить про потребу подальших досліджень.

Метою статті є визначення та обґрунтування причин ризиків на світовому ринку залізорудної продукції. Для написання статті використано діалектичний метод наукового пізнання явищ і процесів господарської діяльності. В процесі вивчення проблем мінімізації ризиків українського підприємства-експортера на міжнародних ринках залізорудної сировини використано методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування та конкретизації.

Виклад основного матеріалу. Серед основних економічних ризиків можна відзначити високі державні борги розвинених країн, що виникли внаслідок масштабних програм підтримки економік та державних фінансових вливань; високий рівень безробіття та зниження купівельної спроможності населення. Зазначені чинники гальмували темпи зростання реального споживання прокату в розвинених країнах у 2010 році.

Основними причинами виникнення господарських ризиків та загроз банкрутства на міжнародному ринку залізорудної продукції в 2008–2009 роках можна вважати наступні.

По-перше, скорочення світового виробництва в переробній промисловості (зокрема, в залізорудному виробництві) і будівництві, яке мало негативний вплив на рівень довіри інвесторів і банківські системи країн з ринковою економікою. Це призвело до сповільнення економічного зростання. Темпи промислового виробництва США, наприклад у 2008 році, знизилися на 2,4%, у середині 2009 року зниження становило 0,4%. За інформацією Федерального відомства статистики Німеччини, ВВП у 2008 році у порівнянні із 2007 роком збільшився на 1,3% і становив у грошовому виразі (у відповідних цінах) 2489,4 млрд. євро, але загальні темпи зростання ВВП країни суттєво зменшилися – на 1,2% (у 2007 приріст ВВП становив 2,5%). У Швеції на 25–30% скоротилося виробництво у залізорудній промисловості та галузях, що були основними суміжниками у машинобудуванні, поставивши деякі підприємства на межу банкрутства. Близько 2500 тисяч підприємств Швеції оголосили себе банкрутами [1, 4, 5].

По-друге, нестабільність надходжень від фінансових операцій з капіталом, що збільшує ризики, пов'язані з раповими перервами в залученні коштів в іноземній валюті. Банки розвинених країн (ЄС) виводять свої капітали з країн, що розвиваються, для того щоб повернути їх та розраховатися по зобов'язанням перед власними кредиторами. Це зумовлює недостатність валютних ресурсів на біржах та створює дефіцит платіжного балансу комерційних банків, які не можуть запозичити вільні валютні кошти для кредитування у достатньому обсязі та здійсненні розрахунків у валюті. В цьому випадку залізорудні підприємства не можуть закупити ресурси для виробництва, погасити кредиторську заборгованість, адже не отримують кредитів в банках. Тобто обсяги виробництва гірничорудних підприємств зменшуються. Однією з фінансових операцій гірничорудних підприємств є продаж акцій з метою залучення додаткових обігових коштів, але за рахунок нестабільності роботи та зниження обсягів виробництва в цілому по галузі ці акції можуть бути продані за ціною нижче номіналу.

По-третє, до причин виникнення господарських ризиків та загроз банкрутства на міжнародному ринку залізорудної продукції можна віднести погіршення умов отримання зовнішніх запозичень, зростання вартості іноземного рефінансування внаслідок глобальної кризи ліквідності та звуження доступу до кредитних ресурсів.

За ствердженням експертів, 2008 рік у США став найгіршим за п'ять років для фондів, які займаються залученням прямих приватних інвестицій. Обсяг даного фінансового сектору в 2008 році в порівнянні з минулим роком впав на 72% (до \$188,7 млрд.), оскільки умови для залучення позикових коштів серйозно погіршали, по мірі того як через проблеми на кредитних ринках охолонув інтерес інвесторів до приватних інвестицій (private-equity). Переважна більшість private-equity фондів використовували позикові кошти для підвищення прибутковості портфелю, і їм тепер важко обслуговувати свої зобов'язання.

Наступним фактором виникнення господарських ризиків на міжнародному ринку залізорудної сировини є ймовірність різкого зниження обсягів надходження іноземного капіталу за умов наростаючої глобальної фінансової нестабільності, що посилює тиск на валютні резерви країн.

По-п'яте, зазначеними причинами є:

- зниження темпів зростання пропозиції грошей через скорочення обсягів надходження іноземної валюти внаслідок розширення дефіциту рахунку поточних операцій, а також впливу глобального фінансового і економічного спаду на потоки капіталів, що, у свою чергу, призводить до зниження ліквідності підприємств;

- сповільнення темпів кредитування економік країн та погіршення якості кредитів, що посилює низхідну динаміку економічного зростання;

- подальше зростання негативного сальдо рахунку поточних операцій як у частині балансу торгівлі товарами, так і за статтею доходів унаслідок зростання обсягів нарахованих відсотків за зовнішніми запозиченнями і виплат дивідендів за прямими іноземними інвестиціями. Так, за січень–грудень 2009 року експорт Бразилії становив \$153 млрд. та порівняно з відповідним періодом 2008 року знизився на 22,7%, зовнішній борг країни в 2009 році – \$202,5 млрд. За інформацією Міністерства торгівлі США, дефіцит рахунку поточних операцій платіжного балансу США скоротився у четвертому кварталі 2008 року до \$132,8 млрд., що стало найнижчим показником за останні п'ять років. У третьому кварталі 2008 року цей показник становив \$181,3 млрд. Сумарний дефіцит рахунку поточних операцій платіжного балансу США у 2008 році скоротився до \$673,3 млрд., тоді як у 2007 році цей показник становив \$731,2 млрд.

Сальдо у зовнішній торгівлі товарами та послугами Німеччини, яке у 2007 році було одним із головних чинників економічного зростання, також у звітному році залишалося позитивним але одночасно спостерігається тенденція до його скорочення на 0,3%. Головною причиною для цього був значно менший попит на німецьку продукцію з боку іноземних партнерів при незмінних обсягах ввезення імпортованої продукції. Так, у 2008 році обсяги німецького експорту зросли тільки на 3,9% після того, як цей показник у 2007 році був на рівні 7,5%, а у 2006 році навіть 12,7% [3, с. 92–93].

Слабка диверсифікованість економік окремих країн посилює ймовірність реалізації ризиків, пов'язаних із чинником циклічності.

Також причинами виникнення господарських ризиків та загроз банкрутства на світовому ринку залізорудної продукції можна назвати:

- нестійкість динаміки експорту металопродукції в умовах сповільнення темпів зростання світової економіки (зокрема, в Росії в січні–лютому 2009 року по гірничо–металургійному комплексу вперше за кілька років отриманий збиток у розмірі 65,4 млрд. руб., що становить 35% від загального обсягу збитку по Росії);

- погіршення умов торгівлі внаслідок зниження цін на продовольчі товари і металопродукцію на світовому ринку при зростанні вартості імпортованих енергоресурсів (в Європі експортні ціни на арматури скоротилися до 360–370 євро (\$487–501) за тону FOB. У США ця продукція поки стабільна на рівні близько \$575–585 за тону EXW, але на місцевий ринок надходить, що поступово дешевшає турецький і мексиканський імпорт. Відповідно в 2009 році суттєво знизилися середні ціни на залізорудну сировину на 53,75%;

- зростання дефіциту державного бюджету внаслідок сповільнення економічної динаміки та переважання темпів зростання витрат (головним чином їх соціальної складової, в тому числі й внаслідок інфляції) порівняно з надходженнями бюджету, що може безпосередньо вплинути на невиконання загальнодержавних програм про підтримку залізорудної галузі як найбільшого донора до державного бюджету країни [2, с. 10–12].

Окремо для української гірничо–збагачувальної галузі виникнення господарських ризиків та загроз банкрутства є посилення навантаження на бюджет гірничо–збагачувальних підприємств внаслідок регулярного зростання вартості імпортованого газу. На гірничо–збагачувальних підприємствах України основними негативними факторами, що впливають на господарську діяльність та фінансовий стан вважаються:

1. Зменшення попиту на залізорудний концентрат.
2. Збільшення податкового навантаження на підприємства гірничо–металургійного комплексу.
3. Зростання цін на енергетичні та матеріальні ресурси.
4. Поглиблення експлуатаційних горизонтів кар'єра, що значно ускладнює гірничо–геологічні роботи, знижує продуктивність транспортної системи, що як наслідок збільшує експлуатаційні витрати.

Також посилювала кризові явища відсутність надійного уряду з чіткими повноваженнями, який заслуговував би на довіру, спроможного впоратися з ризиками, що накопичуються в економіці. Зумовлює значне підвищення інвесторамі рівня ризиків додаткове зростання вартості рефінансування внаслідок політичної невизначеності країн з недорозвинутою демократією та великим рівнем корупційності; а також зниження якості процесу прийняття рішень щодо економічної політики внаслідок низького професійного рівня керівників на рівні міністерств та відомств країни, звідси неспроможність артикулювати чітку стратегію подолання кризових явищ в економіці, що посилює ризик «неорганізованого пристосування економіки» до кризових умов.

Суттєвим у 2008–2009 роках у більшості країн світу був ризик фінансування дефіциту рахунку поточних операцій в умовах зниження припливу прямих іноземних інвестицій у банківську сферу окремо, так і у реальну економіку в цілому. За даними Міністерства фінансів США, чистий притік капіталу до США на початку фінансової кризи 2008 року досяг рекордних \$286,3 млрд., з яких \$274,5 млрд. – приватний

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

капітал, а \$11,9 млрд. – державний. Показник чистого приросту капіталу до США за попередній місяць було переглянуто в бік зменшення і зафіксовано на рівні \$142,6 млрд. [1].

Найпоширеніші методи управління ризиками, що використовуються на гірничо-збагачувальних підприємствах: уникнення ризиків чи відмова від них; прийняття ризиків на себе; запобігання збиткам; зменшення розміру збитків; страхування. Зокрема, ризик зростання цін на енергоносії зменшується за рахунок введення в дію енергозберігаючих технологій, нового обладнання та технологій для збагачення залізної руди; ризик введення зовнішньо торговельних санкцій і квот у відношенні підприємств гірничо-металургійного комплексу України можна зменшити за рахунок використання послуг посередника на закордонних ринках збуту. Це дасть змогу використовувати канали збуту посередника, санкції до міжнародного посередника не будуть пред'являтися, адже він встановлює світову ціну. Підприємство віддає продукцію посереднику за меншими цінами, але санкції не виставляються, бо посередник робить націнку і продає на своїх ринках збуту.

Ризик зупинки виробництва та порушення графіку виконання угод можна нівелювати за рахунок страхування за допомогою резервування запасів на випадок зупинки виробництва. Це дасть змогу у випадку зупинки виробництва реалізувати незмінні обсяги продукції за рахунок резервних запасів

Вибір методів управління ризиками визначається загальною стратегією гірничо-збагачувальних підприємств щодо ризиків, що, у свою чергу, залежить від сумарного розміру потенційних збитків, з одного боку, і фінансових можливостей підприємств – з іншого.

Висновки

Отже, суттєві зміни зовнішнього середовища, пов'язані з розвитком фінансової кризи, а також значними коливаннями цін на ринках ключових експортних товарів, об'єктивно сприяють аналітиками як чинники уповільнення економічного розвитку країн. Це пов'язано з тим, що в останні роки не лише посилилася залежність економічного зростання від зовнішнього попиту, а й макрофінансова стійкість економік все в більшій мірі ґрунтується на надходженні в країни іноземної валюти. Разом із тим не відкидається важливість для економічного розвитку внутрішніх структурних реформ, відсутність яких протягом тривалого часу, як наголошується в прогнозах цих інституцій, посилює негативний вплив цих ризиків.

Причинами зменшення виробництва залізорудної сировини є такі фактори: скорочення зовнішнього попиту на металопродукцію, спричинене рецесійними процесами у світовій економіці, що призвело до втрат експортерами зовнішніх ринків збуту, а звідси – неможливість отримання прибутків, відсутність обігових коштів для розвитку виробництва, зростання заборгованості по заробітній платі тощо; зменшення попиту на продукцію машинобудування та металопродукцію на внутрішньому ринку, що пов'язано зі зниженням купівельної спроможності вітчизняних споживачів у поєднанні із скороченням обсягів

фінансування майже з усіх джерел (зменшення бюджетного фінансування, обмеження кредитування комерційних банків, встановлення більш жорстких умов для отримання кредитів, підвищення відсоткових ставок на кредити внаслідок погіршення ліквідності банківських установ), що спричинило до зростання попиту на продукцію. Збільшення обсягів виробництва та позитивна тенденція в основних галузях промисловості: видобутку, переробної, виробництві електроенергії, газу та води відбулося лише наприкінці 2009 року.

Основними негативними факторами, що впливають на господарську діяльність та фінансовий стан гірничо-збагачувальних підприємств України, є: зменшення попиту на залізорудний концентрат; збільшення податкового навантаження на підприємства гірничо-металургійного комплексу; зростання цін на енергетичні та матеріальні ресурси; поглиблення експлуатаційних горизонтів кар'єра, що значно ускладнює гірничо-геологічні роботи, знижує продуктивність транспортної системи, що як наслідок збільшує експлуатаційні витрати.

Властива підприємству ризикованість ще більш посилюється в сучасних умовах у зв'язку з різким загостренням конкурентної боротьби, що робить надзвичайно актуальним оволодіння українськими підприємствами, дієвими методами управління ринковими ризиками. Система управління ризиками має бути розроблена з урахуванням ряду загальноновизнаних світових стандартів в області ризик-менеджменту, головною метою управління ринковими ризиками має бути досягнення мінімальних ринкових ризиків з одночасним обранням найефективніших, найдешевших заходів щодо їх мінімізації.

Література

1. Вербицька Г.Л. Вибір заходів обмеження економічного ризику / Г.Л. Вербицька / Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2009. – Вип. 289, Т. 2. – С. 607–615.
2. Власюк Т.О. Методичні аспекти дослідження експортного потенціалу ринку залізорудної сировини / Т.О. Власюк / Вісник Донецького національного університету. – Сер.: економіка і право. – Вип. 1. – 2009. – С. 196–201.
3. Держкомстат України. 2000–2011 [Електронний ресурс] // <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Жигір І. В февралі 2010 года ОАО «ИнГОК» увеличил объем производство концентрата [Електронний ресурс] / Ігор Жигір / ugmk.info. – 4 март. – 2010.
5. Жигір І. Жан Жуз: «На рынке стали – мы всегда мишень №1» (ч. 2) [Електронний ресурс] / Ігор Жигір / ugmk.info – 25 февраль. – 2010.
6. Опарін В. Концептуальні основи фінансової стратегії економічного зростання в Україні / В. Опарін / Економіка України. – 2007. – №2. – С. 10–12.
7. Пашенко О. Індикатори конкурентоспроможності та динаміка росту / О. Пашенко / Економіст. – 2008. – №11. – С. 92–93.
8. Шимкович В. Ориентири для под'єма [Електронний ресурс] / Віталій Шимкович / Діловий тижневик «Контракти» – 21 січня 2010 р.
9. Шимкович В. Приросли Донбассом [Електронний ресурс] / Віталій Шимкович / Діловий тижневик «Контракти» – 25 февраль, 2010.